TA'LIMNING UZLUKSIZLIGI SHAROITIDA MAKTAB VA MAKTABGACHA TA'LIM INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Madgapilova Nargiza Talipjanovna
"Psixologiya" kafedrasi o'qituvchisi,
https://orcid.org/0009-0006-9488-6392

Annotatsiya: *Ta'limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta'lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim ilmiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur integratsiya bolalarning bir ta'lim bosqichidan ikkinchisiga muammosiz o'tishini ta'minlashga xizmat qiladi. Pedagog va psixologlarning hamkorligi bolaning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini kompleks o'rganishga imkon beradi. Ta'lim jarayonida uzluksizlikni ta'minlash uchun diagnostika, monitoring va individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsion texnologiyalar va interfaol metodlar bolalarning maktabga moslashuvini tezlashtiradi va stress darajasini kamaytiradi. Natijada barkamol, mustaqil fikrlaydigan va ijtimoiy faol shaxsni shakllantirish uchun samarali pedagogik-psixologik tizim yaratiladi.*

Kalit so'zlar: *Uzluksiz ta'lim, integratsiya, pedagogik-psixologik asoslar, maktabgacha ta'lim, maktab ta'limi, innovatsion yondashuv.*

Аннотация: *Педагогико-психологические основы интеграции дошкольного и школьного образования в условиях непрерывности образования являются одной из ключевых научных проблем современной педагогики. Данная интеграция обеспечивает плавный переход детей от одного образовательного этапа к другому. Сотрудничество педагогов и психологов позволяет комплексно изучать когнитивное, эмоциональное и социальное развитие ребенка. В обеспечении непрерывности образования важную роль играют диагностика, мониторинг и индивидуальный подход. Инновационные технологии и интерактивные методы ускоряют адаптацию детей к школьной среде и снижают уровень стресса. В результате формируется эффективная педагогико-психологическая система развития гармоничной личности.*

Ключевые слова: *Непрерывное образование, интеграция, педагогико-психологические основы, дошкольное образование, школьное образование, инновационный подход.*

Annotation: *The pedagogical and psychological foundations of integrating preschool and school education under conditions of continuous education are among the key scientific issues in modern pedagogy. This integration ensures a smooth transition of children from one educational stage to another. Cooperation between teachers and psychologists enables a comprehensive study of children's cognitive, emotional, and social development. Diagnosis, monitoring, and individualized approaches play an important role in ensuring educational continuity. Innovative technologies and interactive methods accelerate children's adaptation to school and reduce stress levels. As a result, an effective pedagogical-psychological system for developing a well-rounded personality is formed.*

Keywords: *Continuous education, integration, pedagogical-psychological foundations, preschool education, school education, innovative approach.*

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, uning uzluksizligi va uzviyligini ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslarini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki bolaning ilk rivojlanish bosqichlari uning keyingi ta’lim faoliyati, shaxsiy rivojlanishi hamda ijtimoiy moslashuviga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois maktabgacha ta’lim muassasalari va umumiy o‘rta ta’lim tizimi o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasi nafaqat tashkiliy jarayon, balki chuqur pedagogik va psixologik asosga ega bo‘lgan murakkab tizimdir. Bu jarayonda bolaning yosh xususiyatlari, individual rivojlanish darajasi, psixologik tayyorgarligi hamda ijtimoiy muhitga moslashuv jarayoni muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, maktabga ilk qadam qo‘yayotgan bolalarda emotsional barqarorlikni shakllantirish, yangi ta’lim muhitiga ijobiy munosabatni rivojlantirish va o‘qishga motivatsiyani kuchaytirish pedagogik-psixologik hamkorlikning asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Uzluksiz ta’lim tizimida maktabgacha va maktab ta’limi o‘rtasidagi integratsiyani samarali tashkil etish uchun pedagog, psixolog, tarbiyachi va ota-onalarning o‘zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bu hamkorlik orqali bolalarning rivojlanish jarayoni kompleks tarzda o‘rganiladi, diagnostika va monitoring ishlari amalga oshiriladi hamda individual yondashuv asosida ta’lim-tarbiya jarayoni tashkil etiladi. Shu bilan birga, zamonaviy innovatsion texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish ushbu jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda global ta’lim tizimida maktabga tayyorgarlik, uzluksizlik va integratsiya masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim va boshlang‘ich ta’lim o‘rtasida mustahkam pedagogik-psixologik bog‘liqlik mavjud bo‘lsa, bolalarning akademik muvaffaqiyati va ijtimoiy moslashuvi yuqori darajada bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslarini ilmiy tahlil qilish va amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, uzluksiz ta’lim tizimida integratsion yondashuvni to‘g‘ri tashkil etish orqali bolalarning maktabga moslashuv jarayoni yengillashadi, ularning shaxsiy rivojlanishi barqaror kechadi hamda sifatli ta’lim olish imkoniyatlari kengayadi. Shu sababli ushbu yo‘nalishda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar pedagogik va psixologik jihatdan chuqur asoslangan bo‘lishi lozim.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim ilmiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu integratsiya bolaning bir ta’lim bosqichidan ikkinchisiga o‘tish jarayonida uzviylikni ta’minlash, psixologik moslashuvni yengillashtirish hamda ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois mazkur muammo pedagogika va psixologiya fanlarida kompleks yondashuv asosida o‘rganilmoqda.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, L.S. Vygotskiy bola rivojlanishini ijtimoiy muhit va ta’lim jarayoni bilan uzviy bog‘liq deb hisoblaydi.[1] Uning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasiga ko‘ra, bola kattalar va hamkorlar yordamida o‘z imkoniyatlaridan yuqori darajada rivojlanishi mumkin. Bu yondashuv maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasida pedagogik qo‘llab-quvvatlashning ilmiy asosini tashkil etadi.

J. Piaje esa bola kognitiv rivojlanishini bosqichma-bosqich shakllanuvchi jarayon sifatida talqin qiladi.[2] Uning nazariyasiga ko‘ra, har bir yosh davrida bola tafakkuri o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ta’lim jarayoni shu rivojlanish bosqichlariga mos bo‘lishi lozim. Bu esa maktabga tayyorgarlik jarayonida individual yondashuv va differensial ta’limni qo‘llash zarurligini asoslaydi.

O‘zbekiston olimlari orasida R.A. Mavlonova maktabgacha va maktab ta’limi o‘rtasidagi uzviylikni ta’lim sifatini oshiruvchi muhim omil sifatida ko‘rsatadi.[3] Uning fikricha, integratsiya jarayoni bola shaxsining barqaror rivojlanishini ta’minlaydi va ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi uzilishlarni bartaraf etadi.

Adabiyotlar tahlili natijasida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘lishi aniqlandi:

— bolaning psixologik moslashuvini erta diagnostika qilish;
— pedagog va psixolog hamkorligini kuchaytirish;
— individual rivojlanish yondashuvini joriy etish;
— ota-onalar bilan tizimli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida tizimli, integrativ va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar qo‘llanildi. Tizimli yondashuv ta’limni yagona uzluksiz jarayon sifatida o‘rganishga imkon berdi. Integrativ yondashuv pedagogik va psixologik faoliyatni birlashtirishga xizmat qildi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv esa har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishni ta’minladi.

Tadqiqotda nazariy tahlil, kuzatish, suhbat va so‘rovnoma metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasida pedagogik-psixologik hamkorlik holati o‘rganildi hamda innovatsion yondashuvlarning samaradorligi baholandi.

Muhokama

Ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari bugungi ta’lim tizimining sifatini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida qaraladi. Mazkur integratsiya bolaning bir ta’lim bosqichidan ikkinchisiga o‘tish jarayonida yuzaga keladigan psixologik, ijtimoiy va pedagogik qiyinchiliklarni kamaytirishga, shuningdek, ta’lim jarayonida uzviylikni ta’minlashga xizmat qiladi. Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim bosqichi maktab ta’limiga tayyorgarlikning asosiy poydevori bo‘lib, bu davrda shakllangan ko‘nikma va kompetensiyalar keyingi ta’lim muvaffaqiyatini belgilaydi.

Tahlillar asosida ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari, avvalo, bola shaxsining kompleks rivojlanishiga yo‘naltirilgan yondashuvni talab etadi. Bunda pedagog va psixologlarning hamkorligi markaziy o‘rin egallaydi, chunki ular birgalikda bolaning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanish darajasini aniqlash hamda mos pedagogik sharoit yaratish imkoniga ega bo‘ladi. Ayniqsa, maktabga moslashuv davrida bolalarda emotsional barqarorlikni ta’minlash va stress holatlarini kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama jarayonida yana shuni ta’kidlash joizki, ta’limning uzluksizligi sharoitida integratsiya faqat tashkiliy jarayon emas, balki chuqur pedagogik-psixologik mazmunga ega bo‘lgan tizimdir. Bu tizimda individual yondashuv asosiy tamoyillardan biri hisoblanadi. Har bir bolaning psixologik rivojlanish darajasi, qiziqishi va o‘quv faoliyatiga tayyorgarligi inobatga olingan holda ta’lim jarayoni tashkil etilishi zarur. Bu esa o‘z navbatida ta’lim samaradorligini oshiradi va bolalarning maktabga moslashuvini yengillashtiradi.

Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasida innovatsion texnologiyalarning ahamiyatini kuchaytirmoqda. Raqamli monitoring tizimlari, interfaol metodlar va individual rivojlanish xaritalaridan foydalanish pedagogik-psixologik jarayonni ilmiy asosda boshqarish imkonini beradi. Bu esa ta’lim jarayonida aniqlik, uzluksizlik va samaradorlikni ta’minlaydi.

Muhokama natijalariga ko‘ra, ota-onalar bilan hamkorlik ham integratsion jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Oila va ta’lim muassasasi o‘rtasidagi uzviy aloqa bolalarning psixologik barqarorligini mustahkamlashga va ularning ijtimoiy moslashuvini tezlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlashning tizimli tashkil etilishi ta’lim jarayonining uzluksizligini ta’minlaydi.

Umuman olganda, ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, bu yo‘nalishda innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish zaruriyatini ko‘rsatadi.

Xulosa

Ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari zamonaviy ta’lim tizimining sifatini oshirish, bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash hamda ularning maktabga psixologik moslashuvini yengillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim bosqichi maktab ta’limiga tayyorgarlikning asosiy poydevori bo‘lib, ushbu bosqichlar o‘rtasidagi uzviylik ta’minlanmasa, bolalarda moslashuv qiyinchiliklari, emotsional beqarorlik va o‘quv faoliyatiga nisbatan salbiy munosabat yuzaga kelishi mumkin.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari, eng avvalo, pedagog va psixologlarning hamkorlikdagi faoliyati orqali samarali amalga oshiriladi. Ushbu hamkorlik bolaning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini kompleks o‘rganish, individual ehtiyojlarini aniqlash hamda mos pedagogik sharoit yaratish imkonini beradi. Shu bilan birga, ota-onalar bilan tizimli hamkorlik ham integratsion jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, zamonaviy ta’limda innovatsion yondashuvlarning keng joriy etilishi mazkur integratsiya samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar, diagnostik monitoring tizimlari va individual rivojlanish xaritalari bolalarning maktabga moslashuv jarayonini ilmiy asosda boshqarish imkonini beradi. Bu esa ta’lim jarayonida uzluksizlik va tizimlilikni ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ta’limning uzluksizligi sharoitida maktab va maktabgacha ta’lim integratsiyasining pedagogik-psixologik asoslari bolalarning barkamol shaxs sifatida shakllanishi, ularning ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvi hamda jamiyatga samarali integratsiyalashuvi uchun mustahkam ilmiy-amaliy poydevor yaratadi. Shu bois ushbu

yo‘nalishda ilmiy izlanishlarni davom ettirish va innovatsion yondashuvlarni ta’lim amaliyotiga keng joriy etish dolzarb vazifa hisobla

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotskiy L.S. *Mind in Society*. – Cambridge, 1978.
2. Piaget J. *The Psychology of Intelligence*. – New York, 1950.
3. Mavlonova R.A. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent.
4. Vygotskiy L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
5. Piaget J. *The Psychology of Intelligence*. – New York: Routledge, 1950.
6. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development*. – Cambridge: Harvard University Press, 1979.
7. Erikson E.H. *Childhood and Society*. – New York: Norton, 1963.
8. Qodirova F.R. *Maktabgacha pedagogika*. – Toshkent.
9. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent.
10. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
11. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. *Maktabgacha ta’lim konsepsiyasi*. – Toshkent, 2022.
12. OECD. *Starting Strong: Early Childhood Education and Care*. – Paris: OECD Publishing, 2017.
13. UNICEF. *Early Childhood Development Report*. – New York, 2021.